Irina Roxana GEORGESCU

Universitatea din Bucureşti, Facultatea de Litere
University of Bucharest, Faculty of Letters

Viaţa între biografie şi bibliografie. Ficţiuni şi autoficţiuni

Life between biography and bibliography. Fictions and autofictions

Life bears its own fictions and any attempts of systematization fail, regardless of how much the discourse is willing to indicate, clarify or deny. Most of the times, the writer's wonder is synonymous with the programmatic writing down of „self denouncements", „manifestos", reprises of stories, biographies and articles. Memory becomes for Radu Cosasu the filter for coincidences and analyses, a waiting room for stories locked in chests, ample monologues. Introspection is possible within the limits of an absolute solitude, whose echo transcends life stories.

Keywords: contemporary Romanian literature, Radu Cosaşu, autobiographical prose, proper name, pseudonym

Institution's address: Str. Edgar Quinet, nr. 5-7,Bucureşti, România, tel.: 004 021-313.88.75; 004 021-314.35.08/interior 2141, 2143, 2278, fax: 004 021-313.43.36 / 004 021.314.61.77, e-mail: *litere@g.unibuc.ro*

Personal e-mail: *georg_irina@yahoo.com*

Neptunic şi versatil, discursul lui Radu Cosaşu roade din măduva (*la moelle*) realităţii sordide a „dumiriţilor" şi a nedumeririlor, pe alocuri inacceptabile, de multe ori incomunicabile. Graniţa între căinţă şi literaturizare e străvezie. Autobiograficul şi autoficţiunea se află în zona mesajului sec, dar nu cred că discursul e înfrumuseţat pentru o pledoarie *pro domo*. În cele ce urmează, voi încerca să văd în ce măsură textele lui Radu Cosaşu permit o astfel de lectură şi dacă un astfel de discurs mai este valabil într-o epocă a revizuirilor.

Din simple proiecţii, reflecţiile prozatorului prind contur, se obiectivează. Memoria devine la Radu Cosaşu filtru de coincidenţe şi de analize, *anticameră* la povestiri din sipete ferecate, uverturi întinse la solilocvii de temut. Introspecţia este posibilă în limitele unei singurătăţi depline, al cărei ecou se aude dincolo de istorisirile de viaţă. Amintirile, odată actualizate, duc mai departe personalitatea prototipului, cu riscul degradării, al abrutizării şi al obligaţiei de a se repeta la infinit. Amintirile eroului nu înseamnă, cu alte cuvinte, decât umbre ale existenţelor iniţiale, suprapuneri de experienţe şi de momente care se tasează graţie vieţii trăite, scrise, rescrise şi descrise.

Vom observa astfel că, fără veleitatea de a scrie *totul despre tot*, naratorul salvează pretenţia autenticităţii şi a selecţiei personale, adică pur subiective, dar şi aleatorii, şi, prin aceasta, primejdioasă pentru unitatea proiectului său. În primul rând, scurtele relatări încadrate de constrângerile narative, de punerea în ramă, de prezentarea succintă a cronotopului devin oglinda „sur papier" a vieţii, coagulând notaţiile zilnice, dar nu se rezumă la o simplă relatare în scris a faptelor, ci formează o punte între „golul de afară" şi „golul memoriei". Rezidual, fragmentul capătă pondere tocmai prin spontaneitatea notaţiei, prin discontinuitate, prin „recompunerea de fapte". În al doilea rând, ficţionalizarea realităţii imediate este o strategie a naratorului, care impune, la urma urmei, miza unei sinceităţi convenţionale, „de hârtie". Notaţia liminară ce alunecă discret spre jurnal funcţionează ca structură viabilă la nivel de discurs, pentru că favorizează un stil rapid, neîngrijit, dar încărcat cu tensiunea eului, lăsând să transpară investiţia emoţională în text. Fragmentul este, de altfel, un microunivers care consemnează un fapt, dând astfel posibilitatea unor reluări, nuanţări şi extinderi ale evenimentului notat. Recunoscând o realitate sau alta, naratorul face palpabilă o lume pe cât de „exotică" la prima înfăţişare, pe atât de oraculară şi criptică pe măsură ce încercăm să o definim. Periplul se ficţionalizează, cărţile se umanizează, spaţiile sunt prezentate fără elemente de recuzită, iar percepţia personajului este distorsionată mereu de datele diferite ale experienţei. Autoficţiunea avansează în sensul decuplării de la real şi al asumării unui discurs neomogen, care se individualizează, se stratifică şi se schimbă inevitabil ca negativele unui aparat de fotografiat: „m-am aruncat într-o pledoarie pentru acest Radu Cosaşu în locul lui Rohrlich, şi încă Oscar, imposibil de pronunţat, nume cu totul antidemocratic, mereu schimonosit de profesori şi de tovarăşi, niciodată corect scris, pe care chiar şi ea [Nelly] îl

greşea, ceea ce ajunsese să mă chinuie şi pe mine, să mă obsedeze, având totdeauna convingerea că între mine şi cel din faţa mea, din cauza acestor consoane şi vocale îngrămădite unele în altele, se înalţa un zid, o neînţelegere care mă obliga să-l repet, să-l amănunţesc, până la urmă acceptând să mi se spună în toate felurile, Roli, Roling, Rori, în sfârşit posedam un nume imposibil şi puteam să-mi iau libertatea, ca necesitate înţeleasă, să-mi aleg altul, accesibil tuturor"[1]. De la originea numelui său la explicaţia alegerii unui pseudonim mai uşor de pronunţat, dar deloc comun nu e decât un pas. Angoasa devine reversul unei dorinţe de clarificare, de ordonare şi de conversie a unor panici şi deraieri sociale. Libertatea ca „necesitate înţeleasă" este frânghia pe care se agaţă osânditul, personaj şi narator, deopotrivă, un *axis mundi* care împarte universul în voinţe inegale şi necesităţi, între dreptate şi temniţă; de fapt, o libertate eterogenă, plină de interdicţii şi de dizlocări, trasează, perimetru cu perimetru, căderea din drepturi şi inegala potrivire a cuvintelor. Astfel, vocea naratorului devine o voce extrinsecă, un fel de normă care, nici prescriptivă, nici injonctivă, marchează zona propriilor neputinţe.

Fără ocolişuri, chiar fără sforţări de recuperare a trecutului, textele de biografie, de reportaj sau de „denunţări" şi precizări ale lui Cosaşu înnoadă consecvent şi elegant fragmente dintr-o *Istorie* a literaturii încă nescrisă. Trecându-l sub tăcere, adevărul existenţei nu este decât oglinda unei existenţe şi a unei suite de istorii, micropovestiri, microanalize, reluări difuze ale unor conflicte sau probleme nerezolvate. Numeroase secvenţe se interpun, favorizând un discurs aluvionar, centrifug, dar nu revanşard, cât sensibil şi precis. Distincţia[2] între autobiografie şi ficţiune este, în cazul lui Cosaşu, destul de versatilă şi echivocă: de cele mai multe ori, graniţa între faptele de viaţă şi ficţiune se înnoadă şi strânge în jurul ei tot atâta naraţiune câtă existenţă documentată, parafată şi investigată emană viaţa însăşi de prozator. Autobiografia nu se reduce la oglindire, aşa cum nu se reduce nici la un autoportret. Pulverizarea sensului autobiografiei are loc printr-o substituţie tropologică: dacă la Jacques Derrida se foloseşte de diseminare pentru a arăta ruptura între obiect şi reprezentarea lui, la Jacques Lacan, funcţionează multiplicarea şi dedublarea eului. Philippe Lejeune vede, mai degrabă, o relaţie contractuală între eul biografic şi text, manifestată prin acte de limbaj – apariţia numelui pe copertă şi reluarea acestuia între paginile cărţii, semnătura care pecetluieşte contractul autobiografic, în vreme ce figura preferată a lui Paul de Man este alegoria, transformarea[3]; cu alte cuvinte, structura speculară[4] este o structură de limbaj.

De cele mai multe ori, mirarea scriitorului este sinonimă cu demersul programatic de a aşterne pe hârtie „autodenunţuri", „manifeste", reluări de poveşti, de biografii, de articole disparate. Bibliografia trece la index, dar acest fapt îi sporeşte importanţa, lustrul de anticariat al ediţiilor de bibliofil. Numeroase indicaţii livreşti sunt amendate de cenzură, blamate ori eliminate convulsiv, fără acceptul prozatorului. Totodată, în *Supravieţuiri*, biografia trece la index. Recuperarea trecutului este o metodă de supravieţuire. Tăcerea profundă, acceptarea absenţei ar fi însemnat o moarte lentă, susceptibilă de a fi prinsă în insectar. Dar supravieţuirea îi este asigurată prozatorului (şi „ficţionarului"!) prin cinism şi ironie, printr-un îndemn interior regenerabil şi compulsiv. Viaţa, deşi obscură, zbuciumată, insipidă şi plină de asperităţi, devine ea însăşi o hârtie, pe care se prind amintiri, decupaje de articole, colaje inedite de idei, de lecturi şi de întâlniri neverosimile, uşor panicate, alteori doar melancolice şi prospective. Refuzându-i-se biografia, scriitorului i se refuză şi bibliografia. Cel puţin, la prima vedere. Tânărului reporter i se anulează dreptul de a se exprima în scris, i se ridică legitimaţia, i se refuză, practic, dreptul la replică şi la apărare. Textele lui Cosaşu sunt încercări de rezistenţă la manevrele partidului. Viaţa este limita care tinde spre siguranţă, spre necesitatea de a avea repere şi puncte de orientare. Cosaşu tinde să-şi transforme existenţa în variabile: „în anul următor debutului mi-am legiferat numele prin decizia nr. 528 din 2 august 1949, semnată de ministrul justiţiei, acelaşi care fusese acuzatorul public în procesul criminalilor de război judecaţi, în '46, la Tribunalul Poporului"[5]. Are nevoie de acte legitimatoare, de documente care să-i certifice existenţa, de dovezi şi nu de simple cuvinte.

Deşi se declară „nuvelist", scrierile sale sunt autobiografice, mereu ritmate de aduceri-aminte, de reluări ale unor întâmplări trecute, de relatări ale unor experienţe comune sau, din contră, încercări extreme, care pun în dificultate nu doar verticalitatea morală şi psihică, dar şi rezistenţa fizică. Capriciile sale sunt variante ale unor trăiri acute: „Sînt de meserie nuvelist; / sînt un bărbat matur – recunosc că nu mi-am spulberat toate copilăriile şi nici nu o doresc; / sînt un ipohondru – în sensul bun al cuvîntului, adică un perfecţionist al sănătăţii, zilnic contrariate; / sînt un liber credincios, capabil să mă rog în faţa oricărei biserici, a oricărei moschei, a oricărei sinagogi şi chiar în templul Raţiunii consacrat de Revoluţia Franceză; / filosofic, sînt un materialist dialectic care încearcă de ani de zile – cu crescînd succes – o sinteză cu agnosticismul; / larg politic, sînt un antifascist, blocat între anii 1946 – 1956, în bolşevism; în următorii 40 – fără să fac din această operaţie un spectacol informaţional, ci doar nuvelistic – m-am deblocat în caragialism, singura politică europeană pentru un bucureştean conştient că descinde din *Momente* – acea carte «de care n-a spus nimeni un cuvînt, deşi e o carte europeană», precum a declarat-o, cu un calm divin, autorul ei"[6]. Tot caragialeşti sunt şi microdefiniţiile „ideilor dominante în societatea timpului"[7] său, cu

anacoluturile, ironia acidă şi ubicuitatea semnificaţiei lor: „supravieţuirea – ceva întotdeauna umilitor“; „caracter – de bronz, dar, în general, nu se găseşte“; „democraţia – o prostie; şi o aiureală“; „ironia – o măgărie“; „obrăznicia – totdeauna fără ruşine“; „munca – niciodată bună (că „altfel o luau americanii“ – reflecţie încă de pe vremea tiranului)“; „Nu se poate! – cea mai frecventă şi realistă expresie a uimirii de fiecare zi“; „binele – totdeauna retroactiv“, „răul – ca la francezi, o certitudine“; „politica – o curvă, o ştie şi un copil“; „mizerabil – orice serviciu şi veceu public, orice hotel, orice pateu la o recepţie, orice guvern şi, mai ales, orice compromis“; „sărăcia, nevoile – obligatoriu legate de neam“; „neam – obligatoriu legat de rîu şi de ram, fandacsia e gata“; „indiscutabil – totul“; „insuportabil – totul“; „echilibru – a se căuta în dicţionarul de barbarisme“. Consistenţa amintirilor taie aspru în carnea fragedă a prezentului: „teoria adevărului integral“ se arată peste ani la fel de pernicioasă pe cât este revolta momentană, fronda tinereţii şi acurateţea opiniilor, remarcate în şedinţa publică de Camil Petrescu şi de Petru Dumitriu, la Conferinţa Scriitorilor din 1956, unde a fost enunţată teoria adevărului integral: „trebuie scris întregul adevăr“, pentru că „e în destinul multor basme frumoase, acest decalaj în percepţie, exact ceea ce asigură perenitatea ideilor de curaj şi demnitate în viaţa oamenilor“[8].

În permanenţă, chiar ocolit, pus la index el însuşi, scriitorul are onestitatea reamintirii: „Cărţile lui Radu Cosaşu sunt comentarii la replici memorabile; viaţa povestită este viaţa charismei unor vorbe memorabile. Fiecare om are interstiţiile lui de libertate, fie şi în obsedantul deceniu, trebuie numai să fie foarte atent la ele“[9]. În volumul generos, *Literatură română contemporană*, Irina Petraş extrage din „panorama“ cărţilor publicate după 1947 o „subiectivitate istorică“. Referindu-se la Radu Cosaşu, consideră că „dincolo de valoarea de document a prozelor sale, de tentativă de re-luare (sic!) în stăpânire a propriei biografii, e stăruitoare sugestia forţei cuvântului, a puterii ficţiunii de a ameliora realitatea ignorându-i tabuurile“[10]. Viaţa îşi are propriile ficţiuni, iar încercările de sistematizare eşuează, oricât de interesat este discursul să indice, să clarifice ori să nege. Prin urmare, o lume ficţionalizată este doar încă o încercare de compensare a realităţii, dar şi de falsificare a ei.

Note:

1. Radu Cosaşu, *Ficţionarii*, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1983, p. 19.
2. Paul de Man, „Autobiography as De-facement“, în *MLN*, vol. 94, nr. 5, *Comparative Literature*, dec. 1979, John Hopkins University Press, p. 919-930: „Autobiography seems to depend on actual and potentially verifiable events in a less ambivalent way than fiction does. It seems to belong to a simpler mode of referentiality, of representation, and of diegesis. It may contain lots of phantasms and dreams, but these deviations from reality remain rooted in a single subject whose identity is defined by the uncontested readability of his proper name“.
3. Vezi, în acest sens, şi *Allegories of Reading*.
4. Paul de Man, *art. cit.,* p. 922: „The specular moment that is part of all understanding reveals reliable self-knowledge – it does not – but that it demonstrates in a striking way the imposibility of closure and of totalization (that is the imposibility of coming into being) of all textual systems made up of tropological substitutions“.
5. Radu Cosaşu, *Ficţionarii*, p. 24.
6. Radu Cosaşu, *Autodenunţări şi precizări (plus câteva note informative, o addenda şi spovedania unui convins)*, Bucureşti, Editura Hasefer, 2001, p. 5.
7. *Idem*, p. 8-10.
8. *Idem*, p. 22.
9. Alexandru Matei, „Radu Cosaşu“, în *România liberă*, 11 octombrie 2007, p. 23.
10. Irina Petraş, *Literatură română contemporană. O panoramă*, Bucureşti, Editura Ideea Europeană, 2008, p. 323.

Primary bibliography:

Cosaşu, Radu, *Autodenunţări şi precizări (plus câteva note informative, o addenda şi spovedania unui convins) / Self-denunciations and circumstantions*, Bucureşti, Editura Hasefer, Bucureşti, 2001.

Cosaşu, Radu, *Ficţionarii / The Fictionars*, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1983.

Secondary bibliography:

Babel, Isaac, *Armata de cavalerie / Red Cavalry* Bucureşti, Editura pentru Literatură Universală, 1965.

Lejeune, Philippe, *Le pacte autobiographique / The autobiographical pact*, nouvelle édition augmentée, Paris, Éditions du Seuil, 1996.

Manolescu, Nicolae, *Istoria critică a literaturii române / The critical history of Romanian literature*, Piteşti, Editura Paralela 45, 2008.

Petraş, Irina, *Literatură română contemporană. O panoramă / Contemporary Romanian literature. A panorama*, Bucureşti, Editura Ideea Europeană, 2008.

Articles:

De Man, Paul, *„Autobiography as De-facement“*, în *MLN*, vol. 94, nr. 5, *Comparative Literature*, John Hopkins University Press, decembrie 1979.

Matei, Alexandru, *„Radu Cosaşu“*, în *România liberă*, 11 octombrie 2007.